

نقد کتاب چارلز براور، قضاوت درباره ایران

وحید رضادوست*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۳

مقدمه

رایج‌ترین شیوه پرداختن به مسائل حوزه‌های گوناگون دانش، از جمله حقوق بین‌الملل به روش علمی، نگارش و انتشار کتاب و مقاله است. اما این شیوه تنها نحوه برخورد نظری با مسائل مختلف حقوق بین‌الملل نیست. در واقع، برخوردهای جدی علمی در میان حقوق‌دانان بین‌المللی عموماً پس از انتشار کتب یا مقالات در قالب نقد و تبادل نظر، و گاه پاسخ^۱ و پاسخ به پاسخ^۲ صورت می‌گیرد.^۳ اتخاذ چنین روشی از یک سو باعث می‌شود که اندیشه‌ورزان حقوق بین‌الملل صرفاً به تفکرات یک‌سویه و شخصی نپردازند^۴ و از سوی دیگر، سبب می‌شود که آثار علمی، پس از بررسی در سنجه نقد دیگران، از غنای بیشتری برخوردار شوند.

یکی از مهم‌ترین این روش‌ها نگارش نقد کتاب^۵ است که تقریباً در تمام مجلات اصلی حقوق بین‌الملل در سراسر جهان به زبان‌های انگلیسی و فرانسوی و نیز فضاهای نوظهور در

* مشاور حقوقی دیوان بین‌المللی دادگستری، لاهه، هلند؛ دکتری حقوق بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران؛ دانش‌آموخته رشته «حل و فصل اختلافات بین‌المللی»، دانشگاه ژنو و مؤسسه مطالعات عالی بین‌المللی و توسعه، ژنو، سوئیس.
v.rezadost@icj-cij.org

1. reply
2. rejoinder

۳. به‌عنوان نمونه‌ای از این تبادل نظر، ن.ک:

Martti Koskeniemi, "International Law in Europe: Between Tradition and Renewal", *European Journal of International Law*, Vol. 16, No. 1, 2005, pp. 113-124; Pierre-Marie Dupuy, "Some Reflections on Contemporary International Law and the Appeal to Universal Values: A Response to Martti Koskeniemi", *European Journal of International Law*, Vol. 16, No. 1, 2005, pp. 131-137.

برای دیدن نمونه‌ای از این «پاسخ به پاسخ»ها، ن.ک:

William E. Conklin, "The Peremptory Norms of the International Community: A Rejoinder to Alexander Orakhelashvili", *European Journal of International Law*, Vol. 23, No. 3, pp. 869-872.

۴. Francis A. Allen, "In Praise of Book Reviews", *Michigan Law Review*, Vol. 79, No. 4, 1981, pp. 557-563.

۵. این مفهوم که بررسی کتاب و کتاب‌گزاری نیز نامیده می‌شود، در زبان انگلیسی، book review و در زبان فرانسوی critique de livre نام دارد.

جهان جدید^۶ دارای جایگاهی ثابت و درخور هستند. اما باید متذکر شد که «نقد» در این سیاق (فارغ از معانی فلسفی آن) معنایی بسیار موسع دارد و محدود به «انتقاد» نیست.^۷ در واقع، نقد کتاب (به معنایی که در فضای مجلات معتبر حقوقی بین‌المللی کاربرد دارد) بیشتر با تحلیل و تجزیه ساختاری اثر مرتبط است و قاعدتاً باید بتواند مخاطبین اثر را با مهم‌ترین مباحث کتاب (اعم از متن^۸ و بُن‌متن^۹ آن) و اهمیت آن‌ها آشنا کند. به تعبیری، نقد کتاب نه تنها به کم‌ارزش کردن اثر نمی‌پردازد، بلکه به منزلت آن می‌افزاید و نشان‌دهنده ارزش کار محسوب می‌شود.^{۱۰} در این معنا، صرفاً آثاری را می‌توان و باید به نقد کشید که اساساً ارزش نقد داشته باشند.

می‌توان نقد کتاب را به روش‌های گوناگونی به نگارش درآورد؛^{۱۱} چنانکه نگارش کتب و مقالات نیز به روش‌ها و عمق‌های گوناگونی متصور است. فارغ از طول و کمیت نقد کتاب‌ها (که از نوشتارهای کوتاه مانند یادداشت^{۱۲} تا نوشتارهای بلند مانند نقد کتاب‌های مقاله‌وار^{۱۳} را شامل می‌شوند)، از لحاظ ماهیت و کیفیت، برخی نقدها صرفاً توصیفی و خبری هستند که در بهترین حالت، سعی می‌کنند خلاصه‌ای از اثر اصلی را ارائه دهند. این موارد با عنوان معرفی کتاب نیز شناخته می‌شوند. این دسته از نوشته‌ها در گذشته طرفداران زیادی داشتند، چون یکی از مهم‌ترین راه‌های آشنایی با مهم‌ترین مطالب آثار بودند. اما امروزه به جهت گسترش فناوری‌های نوین، به راحتی می‌توان به فهرست مطالب و محتوای آثار دست یافت و از این بابت، چنان نوشته‌هایی دیگر جای درخوری در مجلات معتبر علمی ندارند. از سوی دیگر، نقد کتاب در معنای مدنظر در نوشتار حاضر، به آثاری اشاره دارد که هدف اصلی آن‌ها ارائه تحلیل نظام‌مند با در نظر گرفتن موضوعات ساختاری و مفهومی مندرج در اثر و گاه ورای آن است. در این معنا، ناقد نه تنها باید شناخت کاملی از کتاب داشته باشد، بلکه باید ساختار و پیش‌زمینه بحث را نیز به خوبی بشناسد تا بتواند تصویری منسجم از اثر و پیامدهای آن ارائه کند. در چنین فضایی، روشن است که نگارش این دسته از نقدها گاه از نگارش کتب و مقالات رایج دشوارتر است و اصولاً توسط حقوق‌دانان

۶. European Journal of International Law, "Reviewing Book Reviewing", *EJIL: The Podcast*, Episode 9, EJIL:Talk!, 2 July 2021.

۷. در چنین فضایی باید با ظرافت میان نقد کردن (به زبان انگلیسی: to critique / به فرانسوی: faire la critique) و انتقاد کردن (به انگلیسی: to criticize / به فرانسوی: critiquer) قائل به تفکیک شد.

8. text

9. context

10. Freya Baetens & Vid Prislán, "The Dissemination of International Scholarship: The Future of Books and Book Reviews", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 27, No. 3, 2014, p. 564.

11. Bryan A. Garner, *The Redbook: A Manual on Legal Style*, Fifth Edition, West Academic Publishing, 2023, pp. 649-65 (Section 33: "Book Reviews")

12. note

13. book essay

باسابقه علمی و عملی نگاشته می‌شوند^{۱۴} و در نتیجه، گاه ارزش افزوده بیشتری برای حوزه مربوط به ارمغان می‌آورند.

عدم اقبال و شاید عدم شناخت مناسب از اهمیت این دسته از آثار و نقش آن‌ها در فکرسازی حقوقی بین‌المللی در ایران جای تردید ندارد. این وضعیت باعث شده است که نه‌تنها در عرصه داخلی، چنین مباحثی در ذهن و ضمیر حقوق‌دانان (در مورد کتاب‌های فارسی یا غیر آن) جلوه‌گر نشود و جایگاهی نهادین در ساختار مجلات حقوق بین‌المللی کشور نداشته باشد،^{۱۵} بلکه در عرصه بین‌المللی نیز سبب شده است که اگر اثری در مورد ایران و مسائل آن توسط دیگران منتشر می‌شود، یا اساساً عکس‌العملی از سوی حقوق‌دانان بر نمی‌انگیزد یا معمولاً با آن آثار، برخورد غیرعلمی و در نتیجه بی‌ثمر یا حتی زیان‌ده صورت می‌گیرد.

این سخن در مواردی که کشور با مسائل حقوقی بین‌المللی برخوردی مستقیم دارد از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود. به‌طور خاص، برخورد حقوق‌دانان داخلی و خارجی با مسائلی از ایران که در محاکم بین‌المللی مطرح می‌شود از درجه اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، که برخی نمونه‌های آن آشکارتر و برخی دیگر نهان‌تر هستند. به‌عنوان نمونه، پس از صدور رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه کارکنان دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده در تهران (۱۹۸۰)،^{۱۶} غلبه آثار حقوق‌دانان امریکایی و تولید و تحلیل محتوا از منظری خاص باعث شده است که نه‌تنها محتوای ماجرای مربوط، به‌درستی دریافت نشود، بلکه حتی نام پرونده در آثار علمی به نحو دیگری طرح شود، تا جایی که امروز کمتر کتاب و مقاله‌ای را می‌توان در عرصه بین‌المللی

۱۴. برای مطالعه برخی نقد کتاب‌ها به قلم برجسته‌ترین حقوق‌دانان بین‌المللی، ن.ک:

- Bruno Simma, "Book Review: Cours général de droit international public: Georges Abi-Saab, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol. 207, 1987", *American Journal of International Law*, Vol. 92, No. 3, 1998, pp. 577-579.
- Vaughan Lowe, "Reviewed Work: From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument: By Martti Koskenniemi", *Journal of Law and Society*, Vol. 17, No. 3, 1990, pp. 384-389.
- Michael Wood, "The Sources of International Law: Hugh Thirlway, Oxford University Press, 2014", *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, Vol. 4, No. 1, 2015, pp. 201-204.
- Hugh Thirlway, "The International Court of Justice: Robert Kolb, Hart Publishing, 2013", *British Yearbook of International Law*, Vol. 84, No. 1, pp. 344-350.
- Fouad Zarbiev, "Interprétation et création du droit international. Esquisse d'une herméneutique juridique moderne pour le droit international public: Robert Kolb", Bruylant, 2006, *Leiden Journal of International Law*, Vol. 22, No. 01, 2009, pp. 211-216.

۱۵. در حالی که نقد کتاب در مجلات فارسی حقوق بین‌الملل دارای بخشی ویژه و ثابت نیست، در بسیاری از مجلات معتبر بین‌المللی همواره وجود دارد و حتی در مواردی دارای بخش هیئت تحریریه و گردانندگان ویژه خود است، مانند بخش نقد کتاب مجله اروپایی حقوق بین‌الملل (www.ejil.org/bookreviews). داشتن چنین بخش ثابتی در مجلات سبب می‌شود که اسلوب و ختمش ثابتی در انتخاب آثار مورد نقد و نحوه نقد پیروی شود؛ امری که خود می‌تواند به اعتلای فرهنگ نقد کتاب در حقوق بین‌الملل در زبان فارسی منجر شود.

16. *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran)*, Judgment, *I.C.J. Reports* 1980, p. 3.

یافت که از نام صحیح و رسمی دیوان برای این پرونده استفاده کند؛ امری که راه خود را در برخی آثار فارسی نیز باز کرده است.

کتاب تحت بررسی در نوشتار حاضر (چاپ ۲۰۲۳)،^{۱۷} اثری در خصوص ایران و داوری بین‌المللی از چشم‌انداز چارلز براور، حقوق‌دان امریکایی از چهره‌های شناخته‌شده در حوزه داوری بین‌المللی و یکی از داوران پیشین منصوب ایالات متحده در دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده است.

در راستای تبیین نظرگاهی بی‌طرفانه‌تر نسبت به محتوای این کتاب، مجله حقوقی و رویه دیوان‌ها و محاکم بین‌المللی^{۱۸} پیشنهاد انتشار نقد کتاب به زبان انگلیسی در خصوص کتاب تحت بررسی را پذیرفت و این نقد اکنون به زبان انگلیسی در نوبت چاپ قرار دارد. اما چاپ این نقد به زبان فارسی نیز مفید نمود.

نقد کتاب

Charles Brower, *Judging Iran: A Memoir of The Hague, The White House, and Life on the Front Line of International Justice*, Disruption Books, 2023.

چارلز براور، *قضاوت درباره ایران: شرح حالی از لاهه، کاخ سفید و زیست در خط مقدم دادگستری بین‌المللی*، ۲۰۲۳.

تحلیل مسیر حرفه‌ای شخصی که نقش‌های متعددی در دیوان‌های داوری بین‌المللی، و فرصت‌هایی برای مشورت‌دادن به دولت متبوع خود داشته است، بی‌تردید زمینه‌ای را مهیا می‌سازد که فهمی درخور از فراز و فرودهای عملی در شیوه‌های گوناگون حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی حاصل آید. تحلیل و نقد حاضر، بیش از ارائه بحثی توصیفی از ساختار و بخش‌های مختلف کتاب تحت بررسی، حول محور تمایلات و رویکرد روش‌شناختی نویسنده آن نسبت به داوری بین‌المللی و ساختار حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی سامان می‌یابد.

کتاب *قضاوت درباره ایران*، رساله‌ای علمی و دانشگاهی نیست، بلکه بیشتر در قالب شرح حال^{۱۹} قابل طبقه‌بندی است، چنانکه از عنوان فرعی کتاب نیز برمی‌آید.^{۲۰} در نتیجه، روایت این اثر، ارائه‌دهنده توصیفی شخصی است که ترجیحات نویسنده، و تا حد زیادی، پیش‌فرض‌های وی را در قبال شیوه کار نظام حقوقی بین‌المللی به نمایش می‌گذارد.

برای فهم این نکته که آیا نام کتاب، معنای درستی دارد یا خیر، باید ارتباط تجربیات نویسنده

17. Charles N. Brower, *Judging Iran: A Memoir of The Hague, The White House, and Life on the Front Line of International Justice*, Disruption Books, 2023.

18. The Law & Practice of International Courts and Tribunals

19. memoir

۲۰. عنوان کامل کتاب: «قضاوت درباره ایران: شرح حالی از لاهه، کاخ سفید و زیست در خط مقدم دادگستری بین‌المللی».

و عنوان انتخاب شده برای اثر را بررسی کرد. قضایایی که نویسنده کتاب و ایران را به یکدیگر پیوند می‌دهند، عمدتاً در چارچوب دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده و دیوان بین‌المللی دادگستری قرار دارند. به شرحی که در ادامه خواهد آمد، ارتباط و ماهیت حضور و نحوه درگیری نویسنده کتاب در این قضایا معلوم خواهد شد.

در دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده، به‌عنوان دیوان داوری بین‌الدول، هر دو دولت ایران و ایالات متحده می‌توانند سه داور در دیوان داشته باشند و این ترکیب شش نفره با اضافه شدن سه داور موسوم به *داورهای کشورهای ثالث*^{۲۱} تکمیل می‌شود.^{۲۲} در این چارچوب، نویسنده کتاب برای مدت‌های زیادی به‌عنوان یکی از سه داور منصوب ایالات متحده مشغول به فعالیت بود. دیوان در مقاطع مختلف به نفع هر دو دولت حکم صادر نمود. اما نقش نویسنده کتاب به‌عنوان فردی که به تعبیر کتاب در حال «قضاوت درباره ایران» است، بر تفسیر عجیب وی از مأموریت اصلی دیوان استوار می‌شود: به نظر وی، غایت دیوان، «رسیدگی به دعاوی مشروع امریکاییان ... که بسیار هم بودند»^{۲۳} قلمداد می‌شود. به همین جهت، نویسنده، *دیوان ایران - ایالات متحده* را *دیوان ایران* می‌نامد و آن را با کمیسیون غرامت ملل متحد^{۲۴} که صرفاً نهادی برای پردازش دعاوی به شمار می‌رفت، قابل قیاس می‌داند.^{۲۵} این نظرگاه را باید با ماده ۲ اعلامیه حل و فصل دعاوی، به‌عنوان سند تأسیس دیوان مقایسه کرد که مأموریت دیوان را، رسیدگی به دعاوی اتباع هر دو دولت ایران و ایالات متحده علیه دولت طرف مقابل، و دعاوی ایران و ایالات متحده علیه یکدیگر می‌داند.^{۲۶}

از سوی دیگر، در دیوان بین‌المللی دادگستری، در مسیر رسیدگی‌های قضایی در دو قضیه‌ای که ایران علیه ایالات متحده آغاز نمود، هر دو دولت به انتصاب قاضی اختصاصی پرداختند.^{۲۷} در این ارتباط، نویسنده کتاب به‌عنوان قاضی اختصاصی منصوب ایالات متحده ایفای نقش نمود. این دو قضیه عبارت‌اند از: *قضیه برخی دارایی‌های ایران*، و *قضیه نقض‌های ادعایی معاهده مودت*. در رأی ایرادات مقدماتی در *قضیه برخی دارایی‌های ایران*، جایی که دیوان به اتفاق آرا به

21. third-country arbitrators

22. Article III (1) of the Claims Settlement Declaration, 19 January 1981.

23. *Judging Iran*, p. 116.

24. United Nations Compensation Commission ('UNCC')

25. *Ibid.*, p. 173.

26. Article II of the Claims Settlement Declaration.

27. *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2019, p. 7; *Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2021, p. 9.

صلاحیت خود در رسیدگی به دادخواست ایران رأی مثبت داده بود،^{۲۸} نویسنده کتاب، نظر جداگانه خود را ضمیمه رأی کرد.^{۲۹} همچنین در قضیه نقض‌های ادعایی معاهده مودت، دیوان پس از بررسی ایرادات مقدماتی ایالات متحده، آن‌ها را رد کرد. شایان ذکر است که رد ایرادات مقدماتی مذکور توسط دیوان در مسائل مختلف، یا با اتفاق آرا یا با رأی پانزده به یک محقق شد. و همان‌گونه که می‌توان گمان برد، تنها قاضی اقلیت، کسی جز نویسنده کتاب حاضر نبود.^{۳۰} در این قضیه نویسنده، نظر جداگانه: بخشی موافق، بخشی مخالف خود را ضمیمه رأی نمود.^{۳۱}

در خصوص ساختار اثر، از پانزده بخش کتاب، سه بخش (۱۱،۷۶) به قضاوت درباره ایران اختصاص یافته‌اند. بدین ترتیب، به نظر می‌رسد که عنوان کتاب بیش از آنکه منعکس‌کننده محتوای آن باشد، بیشتر معطوف به راهبردی برای فروش بیشتر آن و جذب مخاطب انتخاب شده است. به دیگر سخن، بررسی فقرات مختلف اثر حاکی از اشاراتی پراکنده به بحث ایران است، و در عوض، اغلب مباحث به اموری چون تجربیات شخصی نویسنده، توصیف روزمرگی‌های سیاست داخلی ایالات متحده، و در نهایت، بررسی مباحث داوری بین‌المللی به صورت کلی اختصاص یافته‌اند. علاوه بر این، برخوردهای نویسنده کتاب با موضوعات مرتبط با ایران در واقع همواره از منظر شخصی منصوب دولت طرف اختلاف (ایالات متحده) بوده است و نقش قاطعی در رسیدگی‌ها در خصوص ایران نداشته است.

نویسنده ادعا می‌کند که هدف اصلی کتاب، «روایت داستانی گیرا برای حقوق‌دانان بین‌المللی و سایر علاقه‌مندان، ره‌گیری تحولات نظام حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی، و ارائه دفاعی جانانه از این نظام» است.^{۳۲} علاوه بر این، روایت‌پردازی کتاب، مملو است از سخنان تأمل‌برانگیز در فرازونشیب زیست حرفه‌ای نویسنده در دهه ۱۹۶۰، دوره‌ای که در آن، بسیاری از نهادهای قضایی بین‌المللی، از جمله دیوان بین‌المللی دادگستری، دیوان بین‌المللی حقوق دریاهای و ایکسید، غایب یا در دوران انفعال بودند تا دهه‌های اخیر که بیش از هر چیز با ازدیاد نهادهای پویا در حوزه دادگستری و داوری بین‌المللی شناخته می‌شوند.

از منظر رویکرد، چشم‌انداز نویسنده در کتاب راجع به نظام حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی به

28. *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2019*, pp. 44-45, para. 126.

29. *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2019*, Separate Opinion of Judge *ad hoc* Brower, pp. 65-79.

30. *Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2021*, pp. 41-42, para. 114.

31. *Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2021*, Separate, Partly Concurring, Partly Dissenting, Opinion of Judge *ad hoc* Brower, pp. 48-66.

32. *Judging Iran*, p. 9.

نحوی جالب توجه، تحت تأثیر نوع خاصی از هیمنه جهان شمال^{۳۳} شکل یافته است؛ امری که به نظر می‌رسد از تصدی بلندمدت نویسنده کتاب در سمت‌های انتصابی توسط دولت وی (ایالات متحده) و/یا تصدی به‌عنوان داور منصوب سرمایه‌گذاران (خواهان) از کشورهای توسعه‌یافته در اختلافات علیه کشورهای در حال توسعه (خواننده) ناشی شده باشد. در این خصوص، لازم به ذکر است که مطابق مطالعه‌ای آماری در سال‌های اخیر، نویسنده ۵۰ بار توسط خواهان، یک بار توسط خواننده، یک بار به‌عنوان سرداور، و یک بار در کمیته ابطال حکم داوری ایفای نقش کرده است.^{۳۴} به تعبیر دیگر، نویسنده در بیش از ۹۴٪ دعاوی، منصوب مستقیم دولت‌های توسعه‌یافته در غرب علیه کشورهای در حال توسعه بوده است.

توضیح احتمالی دیگر برای چشم‌انداز خاص نویسنده به نظام حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی ناشی از فهم ویژه و غیرموسومی از حقوق بین‌الملل است که در ایالات متحده شیوع دارد و آن، تفسیر حقوق امریکایی‌محور از حقوق بین‌الملل است. چنانکه برخی نظریه‌پردازان حقوق بین‌الملل توضیح داده‌اند،^{۳۵} آنچه بسیاری از حقوق‌دانان امریکایی، حقوق بین‌الملل می‌پندارند، در نظر دیگر حقوق‌دانان بین‌المللی، به حقوق امریکا نزدیک‌تر است. با توجه به این نکته می‌توان دریافت که چرا نویسنده ایرادی در این توصیه نمی‌یابد که کسی که چیز زیادی از حقوق بین‌الملل نمی‌داند، برای فهم حقوق بین‌الملل باید تمام بازگویی مؤسسه حقوق امریکا از حقوق روابط خارجی ایالات متحده^{۳۶} [سندی کاملاً مرتبط با نظام حقوق ایالات متحده] را مطالعه کند؛^{۳۷} به جای اینکه رساله‌ای مرتبط با حقوق بین‌الملل را در دست بگیرد تا بتواند این رشته را از چشم‌اندازی غیرملی‌گرایانه، غیرجانبدارانه، و بیشتر معطوف به جامعه بین‌المللی درک کند.

توضیح آنکه روایت‌های امریکایی از حقوق بین‌الملل به نحوی مبانی با سایر روایت‌ها از حقوق بین‌الملل تفاوت و حتی تغایر دارند. در واقع، روایت‌های امریکایی عموماً بیش از توجه به ارزش‌های مشترک انسانی یا جامعه بین‌المللی، به نوعی یکجانبه‌گرایی در عرصه بین‌المللی متمایل می‌شوند. شاید بتوان ملموس‌ترین نمونه‌های این امر را در نظریه‌پردازی‌های امریکایی در مورد مداخله بشردوستانه و نقض حاکمیت سایر دولت‌ها با توجیه نقض حقوق بشر قلمداد کرد. اما این روایت‌ها در سال‌های اخیر از سطح مسائل مصداقی عبور کرده و ارزش‌های بنیادین نظام حقوقی بین‌المللی را نیز هدف قرار داده‌اند، تا جایی که اکنون به جای عبارت حقوق بین‌الملل، از

33. 'Global North' hegemony

34. Daniel Behn, Malcolm Langford, and Laura Létourneau-Tremblay, 'Empirical Perspectives on Investment Arbitration: What Do We Know? Does It Matter?', *Journal of World Investment & Trade*, vol 21, 2020, p. 243.

35. Anthea Roberts, *Is International Law International?*, Oxford University Press, 2017, p. xviii.

36. *American Law Institute Restatement of the Foreign Relations Law of the United States*

37. *Judging Iran*, p. 26.

عبارت‌هایی چون *نظم بین‌المللی قاعده‌محور* استفاده می‌کنند،^{۳۸} که معنایی جز برداشت یکجانبه‌گرایانه از حقوق بین‌الملل ندارد. در چنین ساختار مفهومی است که فهم یکجانبه‌گرایانه نویسنده کتاب و پیوند آن با برداشت رایج از حقوق بین‌الملل در ایالات متحده اهمیتی دوچندان می‌یابد.

در راستای رویکرد بالا، در خصوص دیوان دعوای ایران - ایالات متحده، نویسنده چنین القاء می‌کند که داوران ایرانی در دیوان به نحوی سازمان‌دهی شده به نفع طرف ایرانی رأی می‌دهند، در حالی که داوران امریکایی متعهد به استقلال و معیارهای قضایی هستند.^{۳۹} با وجود این، پژوهشی دقیق و مستند^{۴۰} که نویسنده نیز بارها تصدیق و به آن استناد کرده است، حاکی از واقعیتی با ظرافت‌های بیشتری است و بیان می‌دارد که تصمیمات دیوان، منعکس‌کننده دیدگاهی متوازن‌تر است که نشان می‌دهد داوران ایرانی و امریکایی، هر دو در قضایایی که طرف مقابل به پیروزی دست یافته است به اظهار مخالفت پرداخته‌اند، و مهم‌تر آنکه «تقریباً تمام نظرهای داوران به نحوی عام، پشتیبان دولتی است که آن‌ها را منصوب کرده است».^{۴۱} این امر (که در داوری‌های بین‌المللی در خصوص داوران منصوب، غالباً ایراد تلقی نمی‌شود) نشان می‌دهد که ادعای نویسنده کتاب در خصوص عملکرد متفاوت داوران منصوب طرفین اختلاف، از اساس ناصحیح است.

از سوی دیگر، مخاطب کتاب، علاوه بر ملاحظه بسیاری سخنان خطابی نویسنده، می‌تواند برخی بینش‌های علمی را نیز در کتاب بیابد. این امر به‌عنوان نمونه در زمانی آشکار می‌شود که نویسنده طبقه‌بندی معروف و مکرراً مورد استفاده در داوری‌های بین‌المللی یعنی تفکیک داوری سرمایه‌گذار/دولت (مبتنی بر معاهده‌ای میان دو دولت) از داوری تجاری (مبتنی بر قراردادی میان دولت و سرمایه‌گذار خارجی) را در هم می‌شکند. در این خصوص، نویسنده از مرزبندی‌های رایج فاصله می‌گیرد و استدلال می‌کند که «تفکیک واقعی، میان داوری‌های کاملاً خصوصی ... و داوری‌هایی است که در آن‌ها دولت، خود یکی از طرف‌ها محسوب می‌شود». نویسنده برای بیان این چشم‌انداز از عبارتی خودساخته به نام *سرمایه‌گذاری*^{۴۲} [ترکیب سرمایه‌گذاری و تجاری] استفاده می‌کند.^{۴۳}

38. John Dugard, "The Choice before Us: International Law or a 'Rules-Based International Order'?", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 36, No. 2, 2023, pp. 223-232.

39. *Judging Iran*, p. 114.

40. Damien Charlotin, 'A Data Analysis of the Iran-US Claims Tribunal's Jurisprudence—Lessons for International Dispute-Settlement Today', *Journal of International Dispute Settlement*, vol 10, issue 3, 2019.

41. *Ibid.*, p. 468.

42. *investomercial*

43. *Judging Iran*, p. 74.

علاوه بر این، کتاب، آورده‌هایی تجربه‌محور از مقایسه دو نظام بزرگ حقوقی غرب، نظام کامن‌لا^{۴۴} و حقوق نوشته^{۴۵} نیز دربردارد. در این راستا نویسنده به شرح یکی از رسیدگی‌های داوری اشاره می‌کند که در آن به‌عنوان داور حضور داشته و در آن رسیدگی‌ها در خصوص بحث شهادت کارکنان شرکتی که در جریان رسیدگی‌های مطرح بود، با داور دیگری اختلاف پیدا می‌کند. در این میان، نویسنده به سؤالی اشاره می‌کند که داور دیگر از فرهنگ نظام حقوق نوشته در جریان رسیدگی‌ها در داوری مربوط مطرح کرد و مشروعیت این امر را زیر سؤال می‌برد که به یکی از کارکنان شرکت اجازه داده شود در رسیدگی‌های مربوط به شرکت مذکور شهادت دهد. نویسنده کتاب با توجه به داشتن پیشینه معطوف به نظام کامن‌لا به‌صراحت این سؤال را بی‌ارزش می‌داند، چرا که به نظر او چه کسی می‌تواند برداشتی آگاهانه‌تر از شخصی داشته باشد که در شرکت مذکور کار می‌کند؟^{۴۶} این سؤال و جواب میان دو داور از دو سنت حقوقی متفاوت نشان‌گر دوگونه نگرش در خصوص اخذ ادله اثبات در جریان داوری‌های بین‌المللی است. باید اضافه کرد که در سنت نظام حقوق نوشته که در بیشتر اروپا جریان دارد، فرض اصلی بر این احتمال استوار می‌شود که شهادت کارکنان عموماً به نفع شرکت و در نتیجه احتمالاً خلاف واقع خواهد بود.

در نهایت، کتاب علاوه بر بررسی پرونده‌هایی که نویسنده در آن‌ها درگیر بوده، به یکی از پرمخاطره‌ترین مباحث روز در حوزه نظام داوری بین‌المللی یعنی اصلاح نظام حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذار-دولت^{۴۷} نیز می‌پردازد که اکنون در کمیته‌های تخصصی بین‌المللی، از جمله آنسیترال، محل بحث فراوان است. توضیح آنکه فارغ از داوری‌های تجاری بین‌المللی که به‌صورت سنتی راه خود را ادامه می‌دهند و بحث چندانی در خصوص نقایص آن‌ها و احیاناً اصلاح‌شان وجود ندارد، وضع در خصوص داوری‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی به‌کل متفاوت است. در واقع، عمده این‌گونه داوری‌ها در چارچوب طرح دعوای سرمایه‌گذاران خصوصی از کشورهای توسعه‌یافته علیه دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری (اغلب کشورهای درحال توسعه) مطرح می‌شوند^{۴۸} و در نتیجه علاوه بر مباحث فنی و تخصصی داوری، ابعاد حاکمیتی و سیاسی

44. common law

45. civil law

46. *Ibid.*, p. 127.

47. reform of investor-state dispute settlement (ISDS)

48. گرچه در دهه‌های اخیر، روندی در حال شکل‌گیری است که به موجب آن گفته می‌شود که «روند سرمایه» از سوی کشورهای درحال توسعه به سوی کشورهای توسعه‌یافته در حال حرکت است و در نتیجه، کشورهای توسعه‌یافته نیز در حال تبدیل شدن به هدف داوری‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی هستند. در این معنا گفته می‌شود که این روند باعث شده است که حقوق‌دانان برخاسته از این کشورها به دنبال اصلاح نظام داوری مذکور به نحوی باشند که نتیجه به نفع آن کشورها تمام

سرنوشت‌سازی نیز در پی دارند. به بیان فنی‌تر، ابعادی مهم از حقوق عمومی و حقوق بین‌الملل عام در نظام داورى سرمایه‌گذاری بین‌المللی وجود دارند که ماهیتاً آن‌ها را از داورى‌های تجاری متمایز می‌کنند. در این میان، انتقادات زیادی اغلب از سوی حقوق‌دانان برآمده از کشورهای درحال توسعه (متمايل به چشم‌اندازهای جهان‌سوم به حقوق بین‌الملل)^{۴۹} نسبت به نظام کنونی حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی وجود دارد و این امر سبب به‌وجودآمدن حرکت‌های بین‌المللی به سوی اصلاح این نظم شده است.

با این حال، در این خصوص نویسنده کتاب ادعا می‌کند که «نظام داورى بین‌المللی بسیار خوب کار می‌کند».^{۵۰} علی‌رغم این امر، نویسنده وجود مخاطراتی را در نظام کنونی تصدیق می‌کند و در نتیجه اصلاح نظام را صرفاً از این منظر ضروری می‌داند. به نظر وی باید مخاطرات مذکور را در چهار حوزه سراغ گرفت: ۱. محرمانگی بیش از حد پیرامون مسائلی مانند دادخواهی‌ها، جلسات استماع، شهادت‌نامه‌ها و احکام داورى؛ ۲. آموزه رویه‌قضایی الزام‌آور؛ ۳. تمایل تاریخی نظام به نفع سرمایه‌گذار علیه دولت، که امکانات دولت را برای طرح دعوا علیه سرمایه‌گذار محدود می‌کند؛ و ۴. عدم تنوع جغرافیایی در میان داوران.^{۵۱}

به‌طور خلاصه، کتاب تحت بررسی که نویسنده‌اش یکی از چهره‌های سرشناس حوزه داورى بین‌المللی است، به‌خوبی نشان‌دهنده طرز فکر و عمل کسی است که در این حوزه دارای تجربه عملی است و به چشم‌انداز و ایدئولوژی خاصی، تعلق خاطر ذهنی و کارکردی دارد. این اثر، برخی از ابعاد حوزه داورى بین‌المللی و نظام حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی را با توجه به پرونده‌های ملموس و تجربه‌شده به نمایش می‌گذارد اما محدودیت‌ها و نقایص فراوانی دارد. فارغ از عنوان کتاب که تصویری نارسا از واقعیت‌های دیوان‌ها و دولت‌های مربوط به نمایش می‌گذارد، برخی اظهارنظرها صرفاً مبتنی بر دیدگاه‌های شخصی و بدون بررسی‌های مستند هستند که صرفاً حاکی از دیدگاه‌های نویسنده قلمداد می‌شوند و لزوماً با چشم‌اندازهای بی‌طرفانه و عینی مطابقت ندارند. به‌علاوه برخی استدلال‌های مندرج در کتاب، فاقد اطلاعات و آمارهای پشتیبان هستند. علی‌رغم این محدودیت‌ها و نواقص، کتاب حاضر می‌تواند برای علاقه‌مندان به پیچیدگی‌ها و مباحث داورى بین‌المللی همچنان متنی عبرت‌آموز و مورد استفاده تلقی شود.

شود. در هر حال، به نظر می‌رسد که بر فرض پذیرش این نظر نیز اصلاح نظام کنونی داورى سرمایه‌گذاری نیازمند اصلاحات اساسی است و به همین جهت، تلاشی جهان‌شمول برای این امر در حال انجام است.

۴۹. برای یافتن دیدگاهی عام در خصوص چشم‌اندازهای جهان سوم به حقوق بین‌الملل: نظریه‌های حقوق بین‌الملل، ترجمه: جمعی از پژوهشگران حقوق بین‌الملل، زیر نظر وحید رضادوست (تهران: نشر نو، ۱۴۰۳)، ۲۴۵-۳۰۲.

50. *Judging Iran*, pp. 205-206.

51. *Ibid.*, pp. 228-231.